

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розкривається суть реструктуризації комерційних банків в Україні. Низький рівень капіталізації банків, неякісна структура їх активів, недостатній зв'язок з реальним сектором економіки та інше визначили необхідність та види реструктуризації комерційних банків в Україні, що і є основним змістом цього дослідження.

Ключові слова: Реструктуризація, комерційні банки, активи, капіталізація, реальний сектор економіки.

Annotation. In the article the essence of commercial banks restructuring in Ukraine is described. Low level of bank capitalization, low-grade structure of its assets, insufficient connection with the real sector of economy and other factors determine the necessity and characteristics of restructuring of the commercial Banks in Ukraine and this is the main tenor of the research.

Key words: Restructuring, commercial banks, assets, capitalization, real sector of economy.

Вступ. Банківська система України формувалася за умов глибокої і системної кризи початку 90-х рр., яка пізніше переросла в кризу кінця 90-х рр. Причиною такої ситуації була неадекватна зміна чистого прибутку і сплаченого статутного фонду. Якщо чистий прибуток з 1995 р. майже не зростав, то статутний капітал весь час збільшувався.

Гострими проблемами розвитку комерційних банків України були і є недостатність у багатьох із них капіталу, неякісна структура активів, слабкий зв'язок з реальним сектором економіки, вразливість до коливань на фінансово-кредитному ринку, низький рівень банківського менеджменту. Проблеми у вітчизняних банках зокрема і банківській системі загалом накопичуються, а їх вирішення відбувається дуже повільно.

Постановка завдання. Фінансова стабільність банку стає питанням його виживання, оскільки банкрутство в умовах ринку виступає вірогідним результатом фінансової діяльності поряд з іншими можливостями. Надійність банку стає першочерговою необхідністю на сьогоднішній день. Тому в умовах глобальної економічної, фінансової і політичної кризи неодмінною умовою відродження економіки має стати реструктуризація банківської системи.

Головними завданнями статті є: визначення необхідності реструктуризації комерційних банків в Україні; запропонування визначення категорії реструктуризації комерційних банків; дослідження особливостей реструктуризації комерційних банків.

Серйозні недоліки у кредитній діяльності комерційних банків та інші зазначені чинники і визначили необхідність їх реструктуризації.

Результати. Встановлено, що об'єктивними передумовами необхідності або доцільності ресруктуризації банків, за висновками фахівців Національного банку України, є: формування і розвиток ринкових відносин, банківської системи України та забезпечення її фінансової стабільності; зміна форм власності; необхідність виконання банками вимог чинного законодавства та нормативних актів Національного банку України; забезпечення платоспроможності та ліквідності банків.

На нашу думку, головною метою реструктуризації комерційних банків має бути підвищення надійності та стійкості банківської системи України, забезпечення належного рівня капіталізації банків і стабільної роботи платіжної системи, захист інтересів кредиторів і вкладників, поліпшення фінансового стану комерційних банків, підвищення ефективності діяльності внаслідок концентрації або розділення капіталу, розширення або спеціалізації, переорієнтації діяльності банків та зростання довіри до них.

Зважаємо, що підвищення платоспроможності банків в умовах економічної кризи, різкого падіння рівня життя населення, скорочення державних соціальних програм реструктуризація банківської системи чи окремих комерційних банків має важливе соціальне значення. Це зумовлено передусім пріоритетними завданнями реструктуризації, як-от: захист інтересів фізичних осіб, збереження коштів населення, запобігання зниженню рівня життя населення.

Реструктуризація банків тісно пов'язана з поглибленням суспільного розподілу праці й може здійснюватися з метою спеціалізації або універсалізації банків. Універсальні банки більш мобільні та мають можливості вести прибуткову діяльність в умовах нестабільної економіки. За рахунок спеціалізації досягається отримання прибутку в умовах зростання конкуренції та наявності резервів у банківській діяльності.

Досліджено, що стратегія реструктуризації банків у стані фінансової скрути передбачає створення правових і економічних умов для ефективного функціонування спеціалізованих банків і фінансово-кредитних установ як інститутів, що здійснюють свою діяльність винятково у цих сферах, а також відповідних банківських об'єднань, корпорацій та холдингових груп.

Важливим напрямком оздоровлення банківського сектора національної економіки на сьогоднішній день є нарощування активів, тобто їх капіталізація. Ця операція збільшить також привабливість вітчизняних банківських установ на міжнародному банківському ринку та залучить необхідні кошти, які допоможуть за допомогою реструктуризаційних процесів вийти системі на якісно новий рівень.

Макроекономічне середовище є основою здорової банківської системи і запорукою стабільності її роботи. Однак мусимо зазначити, що внутрішній менеджмент банку також відіграє серйозну, якщо не вирішальну роль. Адже саме внутрішнє керівництво банку виносить остаточне рішення щодо надання кредитів. Часто виникає проблема невизнання банкірами проблемності кредиту. Кредити, як правило, визнаються стандартними або субстандартними, а позичальник надійним. Далі, в свою чергу, не створюються достатні резерви на можливі втрати по ризиках, тому що це призводить до зниження прибутковості активів банків. НБУ не нараховує процентів на резерви комерційних банків, які розміщуються на їхніх кореспондентських рахунках. У тому випадку, якщо б НБУ здійснював таке нарахування (що роблять ЦБ деяких зарубіжних країн), це хоча б частково покривало зниження прибутковості банків і стимулювало б їх до додаткового резервування коштів.

Органам банківського нагляду відповідно до наявних у них повноважень необхідно визначитися в підходах до конкретних фінансово-кредитних організацій і виявляти коло банків, що можуть бути закриті (ліквідовані), і коло банків, до яких можуть бути вжиті реанімаційні заходи.

Аналіз показує, що банкрутство банку завжди лягає тягарем на плечі платників податків і обходиться дорого для суспільства. Однак банкрутство малого банку може пройти "безболісно". Великі банки загальнонаціонального значення, як правило, не підлягають ліквідації, адже ліквідація такого банку може, викликавши ефект доміно, потягнути за собою десятки банків і їхніх клієнтів. Така ситуація може спричинити до кризи в банківському секторі та до банківської паніки. Шляхами реанімації можуть бути: приватизація, зміна власників, передавання активів банку іншим банкам чи спеціально створеним організаціям.

Реабілітацію комерційних банків можна проводити за трьома основними напрямками: рекапіталізація; новий менеджмент; залучення нових вкладників.

Перший напрям – рекапіталізація, передбачає поповнення капіталу і ліквідація "поганих" активів. "Погані" активи є причиною кризи, що призводить до втрати банківського капіталу. Під ліквідацією "поганих" активів мається на увазі не тільки списання з балансу банку втрат, а й позбавлення кредитного портфеля від безнадійних кредитів. Серед заходів, які проводяться в "проблемному" банку, обов'язково мають бути присутні

такі, як: відмова від виплати дивідендів акціонерам; припинення виплати податків за наявності від'ємного прибутку, тобто збитків; заморожування внесків; ліквідація "поганих" активів.

Позбавлення "поганих" активів передбачає зовнішню щодо банку допомогу. На перший погляд, ця зовнішня допомога повинна б бути надана з боку держави, зокрема ЦБ. Проте існують ситуації, коли держава може мати тимчасові труднощі, тобто мати великі зовнішні і внутрішні борги. У такій ситуації недоцільно перекладати борги банків-банкрутів на НБУ. Виходом є створення спеціальної організації, яка надаватиме допомогу комерційним банкам у проведенні реструктуризації їхніх активів, реалізації майна ліквідованих банків і здійснюватиме тимчасове керівництво такими банками. На нашу думку, такою організацією, відповідно до світової практики, може бути "Агенція з реструктуризації банківських активів", яка б існувала при Національному банку України або Асоціації українських банків.

Другим напрямом оздоровлення банків є введення нового менеджменту, тобто нового керівництва.

Третій напрям – залучення нових вкладників – передбачає залучення нових депозитних вкладників, а також нових клієнтів, які беруть кредити.

Суть застосування таких напрямів реабілітації комерційних банків в Україні полягає в їх обов'язковому поєднанні і приведенні в дію одночасно або в певному порядку.

Особливої уваги заслуговує такий нетрадиційний ще для вітчизняної банківської практики пріоритетний захід реабілітації банку, як застосування різних форм реорганізації юридичної особи (злиття, приєднання, поділ, виділення, перетворення).

За змістом форми реорганізації поділяють на: об'єднувальні, розподільчі та реорганізація шляхом перетворення. До розподільчих форм реорганізації належать поділ та виділення. При об'єднувальних та розподільних формах реорганізації не допускається реорганізація, що не забезпечує відновлення ліквідності і платоспроможності та необхідного рівня капіталізації.

З метою підвищення ефективності діяльності великих комерційних банків, а також в умовах кризової ситуації виникає необхідність поділу капіталу великих банків, здійснення реорганізації комерційних банків шляхом поділу, виділення (за умови достатності капіталу кожного з банків, у тому числі новостворених).

З'ясовано, що умовами стабільності банківського сектора економіки є: чіткі правила гри, тобто міцний правовий фундамент; ефективна система банківського нагляду; оптимальний менеджмент у банківських установах. Перша та друга умови стабільності є взаємопов'язані, адже комплекс правових актів та непорушність системи нагляду з боку регулюючого органу більш ніж на половину забезпечують стабільність банківського сектору економіки.

Реструктуризація банківської системи означає зміну структури банківського сектора, відновлення умов і функцій, необхідних для забезпечення ефективного банківського обслуговування потреб економіки. Програмою реструктуризації і фінансового оздоровлення банків можуть передбачатися такі заходи [7, с.100]: збільшення капіталів банків; поліпшення якості активів; реструктуризація пасивів; підвищення ліквідності балансу; кваліфіковане управління фінансовими результатами; реструктуризація балансів і позабалансових вимог і зобов'язань; зміна організаційної структури банків; запровадження тимчасових адміністрацій, зокрема з представниками Національного банку.

Пропонуємо такий захід оздоровлення, як обмін одних активів на інші через систему багатостороннього міжбанківського обміну активів і зобов'язань. Як уже було сказано, можливий такий варіант, як списання частини вартості "поганих" активів проти резервів, створених на можливі втрати за даними категоріями активів. Для проведення цих заходів потрібно використовувати реальну вартість активів.

Блок заходів щодо реструктуризації пасивів припускає досягнення домовленостей із кредиторами про переоформлення строкової заборгованості банку перед ними в певну

частку капіталу банку, у тому числі виражену як субординовані облігації. За простроченою кредиторською заборгованістю банки повинні досягти домовленості з кредиторами про продовження строків їх вимог, включаючи відсотки. Як один із варіантів досягнення домовленостей пропонується розглядати переоформлення кредиторської заборгованості в боргові цінні папери (облігації, депозитні сертифікати, векселі), тобто здійснювати сек'юритизацію боргів.

Значною мірою комплекс заходів, що передбачаються, прямо пов'язаний зі змінами організаційної структури банків. При цьому банки повинні відмовитися від утримання збиткової мережі філій. Зокрема, можливий продаж філій та інших самостійних структурних одиниць. Адміністративна структура повинна змінитися так, щоб витрати на її утримання зменшилися за рахунок усунення зайвих управлінських ланок.

Висновки. Реструктуризація комерційного банку – це сукупність процесів та змін, які відбуваються в банку задля досягнення вищого рівня капіталізації, ліквідності, платоспроможності, конкурентоспроможності, ефективнішого управління банком і в цілому високих фінансових результатів.

Таким чином, реструктуризаційні процеси в банківництві – це неминуче явище, яке має пережити банківська система України, спираючись на правове його забезпечення. Нами зроблені дослідження наукового інструментарію, який використовується при аналізі реструктуризаційних процесів у банківській системі взагалі, зокрема в Україні, а також відображена щодо цього власна думка. Необхідним напрямком на сьогоднішній день є нарощування активів, тобто їх капіталізація. Така операція збільшить привабливість вітчизняних банківських установ на міжнародному банківському ринку та залучить ті необхідні кошти, які допоможуть вийти системі на якісно новий рівень за допомогою реструктуризаційних процесів. Також необхідним є консолідація банківського капіталу шляхом реорганізації – злиття, приєднання, створення банківських об'єднань, навіть поглинання одних банків іншими.

1. Міщенко В.І., Шаповалов А.В., Салтинський В.В., Вядрова І.М. Реорганізація та реструктуризація комерційних банків: Навч. посіб. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 216 с.
2. Васильченко З.М. Комерційні банки: реструктуризація та реорганізація: Монографія. – К.: Кондор, 2004. – 528 с.
3. Реструктурирование кредитных организаций в зарубежных странах: Учебник / Под ред. А.Г.Грязновой, М.А.Федотовой, В.М.Новикова. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 416 с.: ил.